

Het Nationale Theater

Beste docent,

Voor je ligt het inspiratiepakket bij de voorstelling *Moeder Courage*. In dit pakket vind je een synopsis van het verhaal, links naar een podcast en videomateriaal, een gedicht uit de voorstelling, een reflectietool over de personages en informatie over Bertolt Brecht.

Wij vinden het belangrijk dat je de klas goed voorbereidt op het bezoek. *Moeder Courage* gaat over oorlog en bevat spreek- en beeldtaal over diverse vormen van geweld. De voorstelling duurt 3 uur, inclusief pauze.

Dit pakket kan je helpen in deze voorbereiding. Je kan het naar eigen inzicht gebruiken. Zie het als aanvulling op je eigen kennis en een handreiking naar nieuwe achtergronden. Kom meer te weten over Liesbeth Coltof en haar interpretatie van dit verhaal en gebruik de verschillende media om je zintuigen te prikkelen.

Wij wensen je veel succes bij de voorbereiding en een goed voorstellingsbezoek!

SYNOPSIS MOEDER COURAGE

Gebruik deze synopsis om jezelf voor te bereiden op de voorstelling. Als je bekend bent met het werk van Bertolt Brecht en de klassieke tekst in je lessen gebruikt, geeft dit document ook inzage in de verschillen in deze encensering van Het Nationale Theater. Bekijk daarvoor ook zeker de video's verderop in dit document.

Regie: Liesbeth Coltof

Tekst: Bertolt Brecht

Vertaling: Han van Wieringen

De achtergrond

De Duitse toneelschrijver en theatervernieuwer Bertolt Brecht schreef dit anti-oorlogsstuk in 1939, het jaar dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Brecht was al eerder gevlucht voor het naziregime en zag in de aanloop naar de oorlog meerdere profiteurs opstaan, die hoopten financieel beter te worden van de oorlog zonder zelf mee te vechten. Dat beeld verwerkte hij in het hoofdpersonage Courage: een slimme handelaar die in de chaos haar brood verdient. Courage trekt met haar kinderen en een kar vol goederen achter een langdurige oorlog aan. Ze verkoopt eten, drank, kleding, maar ook wapens en kogelvrije vesten, aan wie het maar hebben wil. Zijn beeld van Courage als oorlogsprofiteur is ook in latere opvoeringen overleefd gebleven.

Moeder Courage ziet dit anders. Ze wil twee dingen: haar handel draaiend en haar kinderen veilig houden. Voor haar gaat de handel om bescherming en overleven.

Regisseur Liesbeth Coltof

Regisseur Liesbeth Coltof is geïnteresseerd in de menselijkheid van Courage:

“Ik heb ze zelf ontmoet: de Moeder Courages van deze tijd. Vrouwen die in de hel van oorlog of bezetting hun kinderen proberen groot te brengen. Moeders in de oorlogen in Gaza, Oekraïne of Sudan. Het zijn geen lieve vrouwen, aardigheid is voorbehouden aan hen die in vrede en rijkdom leven. Maar ze geven nooit op, onder hun harde schil en recht door de onrechtvaardigheid heen, bewaren zij hun menselijkheid met een moed, die wij ons maar moeilijk kunnen voorstellen.”

In een wereld van voortdurende oorlog is weinig plaats voor kwetsbaarheid en aardigheid en dus is het niet gek dat Courage een eeltlaag op haar hart heeft. Daarom zoomt Liesbeth Coltof als het ware uit: niet Moeder Courage, maar het systeem waarin zij zich bevindt is de ware oorlogsprofiteur. De handel van Courage is haar overlevingsstrategie, niet haar winstmachine.

Korte synopsis (met spoilers)

Anna Fierling, beter bekend als Moeder Courage, reist met haar drie kinderen en een kar vol goederen achter een verwoestende oorlog aan. Handel is haar manier om te overleven, en haar kinderen zijn haar dierbaarste bezit.

Haar oudste zoon, Eilif, wordt aan het begin van het verhaal door een wervingsofficier meegenomen het leger in. Daar maakt hij snel naam als dappere soldaat. Maar wanneer er even vrede is, kan hij zich niet losmaken van het geweld. Een actie die hem eerder heldhaftig maakte, wordt nu gezien als een misdaad, en hij wordt ter dood veroordeeld.

Haar jongste zoon, Zwitserse Kaas, wordt betaalmeester in de oorlog omdat hij eerlijk en trouw is. Wanneer vijanden binnenvallen, probeert hij de loonzakjes te redden door het te verstoppen. Hij wordt gevangengenomen. Moeder Courage kan hem vrijkopen, maar onderhandelt te lang over het losgeld. Hierdoor wordt haar zoon geëxecuteerd.

Haar dochter, Katrin, is door een oorlogstrauma uit haar kindertijd niet in staat om te spreken. Ze ziet en begrijpt veel, waarschuwt anderen voor gevaar en droomt van een vrij leven. Wanneer ze hoort dat soldaten een nabijgelegen dorp willen aanvallen, slaat ze hard op haar trommel om de bewoners wakker te maken. Door deze heldhaftige daad wordt ze gedood, en Moeder Courage blijft alleen achter.

Vragen om met de klas te bespreken

Deze vragen kan je ter voorbereiding of ter nabespreking behandelen met de klas.

- *Is profiteren vooral iets positiefs of vooral iets negatiefs?*
- *Is beschermen hetzelfde als verdedigen?*
- *Als je een rangorde moet maken, waar denk je dat Moeder Courage het meest mee bezig is?*

1. *Profiteren*
2. *Beschermen*
3. *Wegkijken*

Repetitiefoto Moeder Courage – door Bart Grietens.

PODCAST

Beluister met de klas de podcast: **Kunst, JE MOEDER – aflevering 2**, met regisseur Liesbeth Coltof en de Palestijnse theatermaker en moeder Amal Abu Dawood. Klik op de link hieronder:

[Kunst? JE MOEDER | Het Nationale Theater](#)

Regisseur Liesbeth Coltof reist naar oorlogsgebieden om daar theater te maken en heeft zo over de hele wereld Moeder Courages leren kennen. Samen met podcastmaker Laura van Zuijlen gaat ze in gesprek met één van hen: de Palestijnse Amal Abu Dawood. Zij woont met haar drie kinderen in Gaza en werkt bij het enige Gazaanse theatergezelschap: [Theatre Day Productions](#). Amal vergelijkt kunst letterlijk met eten en zuurstof. We kunnen niet alleen leven op water en brood. “We are human.”

De podcast duurt 25 minuten en is deels Engelstalig.

GEDICHTEN UIT MOEDER COURAGE

Regisseur Liesbeth Coltof maakt in *Moeder Courage* gebruik van gedichten, die door het muziekgroep Spill Gold tot liederen zijn gemaakt. De teksten zijn van dichters uit oorlogsgebieden.

Een van de gedichten is van de Palestijnse dichter Zeina Azzam: *Schrijf mijn naam*

In [deze video](#) zie je hoe Azzam haar gedicht voordraagt bij de Verenigde Naties.

De Nederlandse vertaling, zoals deze wordt gebruikt in *Moeder Courage*, vind je op de volgende pagina. Lees het gedicht met de klas en bespreek op welke manieren de realiteit in een voorstelling een stem kan krijgen.

Zeina Azzam – *Schrijf mijn naam*

Schrijf mijn naam op mijn been, Mama
Schrijf mijn naam met de inkt
die niet zal bloeden als ze nat wordt,
en die niet zal smelten
van de hitte

Maak de lijnen dik en helder
In je eigen handschrift
zodat ik jou kan zien
Wanneer ik slapen ga

Schrijf mijn naam op mijn been, Mama
en op de benen van mijn zusje ook
En mijn broertjes been, mijn vaders been
Zo zullen we herinnerd worden, als één

Voeg geen nummers toe, geen nummers
Ik heb een naam op mijn been
voor wanneer de bom op ons huis valt
en onze benen ons verhaal vertellen,
over hoe ze nergens heen konden
over hoe ze nergens heen konden

Repetitiefoto's Moeder Courage – door Bart Grietens. Boven: Spill Gold (band)

BEELDMATERIAAL MOEDER COURAGE

In deze video's zie je de acteurs en performers van Moeder Courage (Meet the cast) en kostuumontwerper Carly Everaert (Carly over MC)

Meet the cast

MC_ondertiteld.mp4

Carly over Moeder

Courage_ondertiteld.r

NABESPREKEN MET DE PERSONAGES

Aan de hand van de personages kan je de voorstelling nabespreken in de klas.

Moeder Courage

Het hoofdpersonage Moeder Courage wordt vaak gezien als onsympathiek en hard. Misschien niet gek, want in een wereld van voortdurende oorlog is weinig plaats voor liefde en intimiteit. Voor andere zaken dan 'in leven blijven' is simpelweg geen tijd.

Moeder Courage heeft gedurende de oorlog twee doelen: de handel draaiend en haar kinderen buiten het geweld houden. Beide komen neer op overleven. Dankzij haar handelsmotieven wordt zij vaak als oorlogsprofiteur geïnterpreteerd, maar niet door Liesbeth Coltof. Zij ziet het daadwerkelijke profiteren gebeuren in het **systeem van oorlogsvoering**. Courage is een van de vele burgers en moeders die hierin probeert te overleven. De handel is haar overlevingsstrategie in het grote systeem van de oorlog.

1. *Wie heeft de grootste invloed gehad op het handelen van Moeder Courage?*
 - a. *Zijzelf*
 - b. *Haar kinderen*
 - c. *De oorlog*

Eilif

In de eerste scène wordt de oudste zoon van Moeder Courage meegenomen door het leger. Zijn moeder wil niet dat hij meevecht, maar de sergeant haalt hem over door te zeggen dat hij dapper en mannelijk is. In het leger bewijst hij zichzelf: hij krijgt lof omdat hij boeren doodt en hun varkens steelt voor voedsel.

Jaren later, tijdens een wapenstilstand, kan hij niet op tijd stoppen met vechten. Hij doet iets wat eerder werd geprezen, maar nu als moord wordt gezien. Daarvoor wordt hij ter dood veroordeeld.

Zwitserse Kaas

De jongste zoon van Moeder Courage vecht niet mee in de oorlog en blijft dicht bij zijn moeder. Toch helpt hij mee door betaalmeeester te worden, omdat hij eerlijk en trouw is. Wanneer vijanden binnenvallen, probeert hij het geld te verstoppen, maar hij wordt betrap en gevangengenomen.

Moeder Courage kan hem vrijkopen, maar ze twijfelt te lang over de prijs. Daardoor wordt haar zoon geëxecuteerd. Dit keer is het Moeder Courage die niet op tijd afstand neemt van het systeem. Ze blijft denken aan haar geld en de gevolgen voor haar handel.

Katrin

De dochter van Moeder Courage kan niet spreken en blijft altijd dicht bij haar moeder. Door haar beperking merken anderen haar vaak niet op.

Toch doet zij uiteindelijk de meest zichtbare en hoorbare verzetsdaad. Wanneer ze hoort dat soldaten een dorp in brand willen steken, slaat ze zo hard mogelijk op haar trommel om de mensen te waarschuwen. Door deze actie wordt ze ter plekke doodgeschoten.

2. *Welke eigenschap heb je het meest nodig om te overleven?*

- a. *Moed*
- b. *Eerlijkheid*
- c. *Liefde*

3. *Kan je moedig zijn zonder dat iemand je ziet?*

4. *Kan je eerlijk zijn in een oneerlijke wereld?*

5. *Is stil zijn hetzelfde als weggijken?*

Over Bertolt Brecht en Vervreemdingseffecten

In het werk van Bertolt Brecht zie je zijn politieke visie op de maatschappij van zijn tijd duidelijk terugkomen. Zijn eigen politieke wortels liggen in het marxisme en het socialisme. Brecht schreef in de eerste helft van de twintigste eeuw en waarschuwde met zijn werk voor het opkomende fascisme en het kapitalisme. Voorbeelden hiervan zien we terug in *De weerstaanbare opkomst van Arturo Ui* (1941), waarin een Amerikaanse gangsterbende de opkomst van Adolf Hitler illustreert en in *Die Driestuiveropera* (1928) waar de Londense onderwereld symbool staat voor het kapitalisme. *Moeder Courage* (1939) is Brechts meest bekende anti-oorlogsvoorstelling.

Om zijn politieke boodschap bij het publiek duidelijk te maken, vond hij het belangrijk dat het publiek zelf nadacht i.p.v. zich laat meeslepen in de emotie van het spel. Daarom zette hij vervreemdingseffecten in: technieken die moeten voorkomen dat niet de emotie, maar de ratio wordt aangesproken. Dit zijn een paar voorbeelden van die vervreemdingseffecten:

De introductie van een scène en het publiek aanspreken

Voordat een scène begint, wordt er door een projectie of een omroeper verteld wat er gaat gebeuren. Brecht richt zich specifiek op het verloop van het verhaal, en niet op de afloop. Door verrassingen weg te nemen, laat het publiek zich niet meeslepen en kan het met enige afstand kijken naar de gebeurtenissen. Soms richt een acteur zich direct tot de zaal en doorbreekt daarmee de vierde wand.

Het zingen van liederen

Dit ken je misschien van de musical: ineens begint een personage te zingen. Dat werkt sowieso vervreemdend want het haalt je uit de spelsituatie. Bij Brechts stukken zingen de personages echter niet om op dat moment hun emoties te verdiepen. Ze bezingen juist een totaal ander verhaal, wat qua thematiek aansluit op hun situatie. Ze brengen als het ware een nieuw perspectief in. Zo zingt Eilif een lied in een scène waar zijn oorlogsdaden worden besproken, maar zijn lied gaat over een andere soldaat in een andere situatie.

Een andere situatie, een andere tijd

Brecht plaatst zijn verhalen vaak in een andere setting, om iets over zijn eigen tijd te vertellen. Zo speelt *Moeder Courage* zich af tijdens een oorlog in de zeventiende eeuw, terwijl hij het schreef na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Sprongen in de tijd

Het gaat hier niet zozeer om een voortgang van de plot, maar om verschillende hoofdstukken en gebeurtenissen die elkaar opvolgen en samen een verhaal construeren. Realistische toneelstukken kennen vaak een eenheid van plaats en tijd. *Moeder Courage* speelt zich af in verschillende Europese landen en vertelt een verhaal van twaalf jaar. In de introducties van de scènes wordt dan bijvoorbeeld gezegd: “Twee jaar zijn verstreken. Moeder Courage heeft met haar wagen Polen, Beieren en Italië doorkruist.”

Grime en kleding

Soms wordt de vervreemdingstechniek doorgetrokken in het uiterlijk van de personages. Acteurs dragen overdreven make-up en grime of onrealistische kledingstukken die een bepaald thema uitbeelden. Hoewel Brecht deze techniek niet altijd toepaste, zien we dit wel terug in de voorstelling van Het Nationale Theater, bijvoorbeeld in het kostuumontwerp.

Liesbeth Coltof

Ook Liesbeth Coltof, de regisseur van *Moeder Courage*, reageert met de voorstelling op de actualiteit. Vervreemdingstechnieken in de geest van Brecht zijn hierin niet leidend, toch worden ook in deze *Courage* middelen ingezet om de actualiteit op te roepen. Zo maakt de voorstelling bijvoorbeeld gebruik van gedichten van dichters uit hedendaagse oorlogsgebieden, live-muziek en kostuums gemaakt van atypische materialen als ijzer en staal. Na het zien van de voorstelling kan je met de klas bespreken op welke manieren de voorstelling in verbinding stond met de wereld, zowel visueel als inhoudelijk.

Speloefening in de klas

Met deze oefening kan je de leerlingen bekend maken met de werking van vervreemdingstechnieken. Probeer in de nabespreking met elkaar te achterhalen wat voor effect dit heeft op hoe je een boodschap overbrengt.

1. Vraag de klas om groepjes van vier te vormen.
2. Met elkaar verzinnen de leerlingen een concrete situatie waarin personages tegenover elkaar komen te staan (een dramatisch conflict).
3. Vraag de leerlingen om deze situatie eerst zo realistisch mogelijk na te spelen, met het doel het publiek op hun emotie aan te spreken.
4. Vraag de leerlingen vervolgens ingrepen te doen door vervreemdingstechnieken toe te passen. Het is nu vooral het doel het publiek tot nadenken aan te sporen en minder tot inleven.
5. Toon en bespreek één of twee voorbeelden klassikaal.
 - a. Wat gebeurt er bij het publiek? Op welke verschillende manieren wordt je als publiek aangesproken?
 - b. Waar komen de verschillende vertelwijzen het meest binnen?
 - c. Is het belangrijker om iemand aan te spreken met het hart of met het hoofd?

Het Nationale Theater

Contact

educatie@hnt.nl